Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ПЫЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 244 (10536) | 1977 чылдың октябрь 15, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Күш-ажылчы тиилелге

Улуг Октябрьниң 60 чылынга алдар болдуруп социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиниг күүсеткениниң дугайын «Ворошиловградуголь» каттыжыышкынның В. И. Ленин аттыг шахтазының дагжылары плеткээн. Олар беш чылдың үйн чылының онаалдазын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Барык дөрт миллион тонна хөмүр-дашты казып тыпкан. Оларның иштинде 400 муң ажыг тонна хөмүр-дашты пландан ажыр күүсеткен.

В. И. Ленин аттыг шахта бедик механизастаттынган бүдүрүлге чери болур. Техниканы дээштиг ажыглаар чорук дагжыларга хөмүр-даш казып тыварыында темпилерни доктаамал бедидер, бедик көргүзүүлерни чедип алыр арганы берген.

Улуг Октябрьниң 60 чылынга чедир шахтерлар пландан дашкаар ам-даа 7 муң тонна хөмүр-дашты казып тыварын хүлээнген болгаш ол шиитпирин чедиишкиниг күүседип турар.

(СЭТА).

Чаа Конституцияны хүлээп алганынга алдар кылдыр бедик темпилиг ажылдаал!

УЛАМ ЧААРТЫНАР

Чоокта чаа болуп эрткен ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының эдлчет чок чедиги сессиязында бистиң чуртувустук Үндезин Хоойлузуп хүлээп ап турган үеде санал берген депутаттар боттарының чугааларында совет чонунуң 60 чылдар дургузуында чедип алган чедиишкиннерин демдеглеп, чаа Конституцияны хүлээп алырының чугулазын айытканнар. ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин бүгү уаус дөрт ай дургузунда чугаалашкан, совет кижилер ол документиниң чугулазын, ында боогунгу амыдыралды делгереңгейн-биле чырыдып турарын олар онзалап демдеглээннер.

Чаа Конституцияны хүлээп алганы совет кижилериниң амыдыралының моон соңгаар улам экижириниң илерелдир.

Бистиң «Тыва көдээ тудуг» трестиң чаа туттунуп турар сай-даш заводунуң директорлуунга шкинга алдар кылдыр күүсеткеннигиг ажылдаарысты хүлээнген бис.

Е. МИНКЕЕВА,
«Тыва көдээ тудуг» трестиң чаа туттунуп турар сай-даш заводунуң бухгалтери.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

«Чоннуң кадык камгалалын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көрген.

Совет эрге-чагырганың 60 чылының дургузунда болгулаан ханы социал-экономиктиг чаартылгаларның түнелинде чоннуң кадык камгалалы улуг чедиишкиннерин чедип алган, медицинаның бүгүдеге ажык мергежилдиг халас дузаламчызын ССРЭ-ниң хамаатыларының алырынга аргежок чугула байдалдар тургустунган деп, хүлээп алган доктаалда демдеглеп турар. Чоннуң кадының камгалаар эргени ССРЭ-ниң Конституциязында (Үндезин Хоойлузунда) быжыглаан болгаш кадык камгалалының күрүне системазы-биле база аарыгларны болдурбазыче, совет кижилериниң идепкейлиг амыдыралын узадырыче угланган хемчеглерни боттандырары-биле ону хандырып турар.

Амгы үеде совет кадык камгалалында эмнелге-профилактика албан черлериниң калбак сайзырангай четкизи бар болуп турар. Чонга медицина дузаламчызын 3 миллион ажыг орунуг 24 муң эмнелгелер, 35 муң амбулатория-поликлиника албан черлери көргүзүп турар. Кадык камгалалының системазында 5,5 миллион кижи, оон иштинде 865 муң эмчи ажылдап турар. Бүгү-ле эвилелдешкен республикаларда спецификазаттынган медицина дузаламчызы дыка хөгжээн, өзүп орар салгакчыларның кадының быжыглазын хандырып турар ийи база чашты камгалаарының системазы, а ол ышкаш дээди болган ортумак медицина өореділге черлериниң четкизи тургустунган. Кадыкшыдылганың калбак хемчеглерин чуртка боттандырган, мурнунда нептерээн турган хөй-хөй халдавырлыг аарыгларны узуткаан, профессионал аарыглар болгаш бүдүрүлге травматизми доктаамал эвээжеп турар. Медицина эртеминиң роли дыка өскен, кадык камгалалының кол айтыгларының талазы-биле фундаментадыг шинчилелдер калбарган. Эртемден медиктериниң хөй-хөй чедиишкиннери эмнелге-профилактика албан черлериниң ажылында калбаа-биле ажыглаттынып турар. Кадык камгалалының албан черлериниң болгаш чоннуң амгы үениң медицина приборлары-биле, аппараттары-биле, дээштиг эм аймаа-биле хандырылгазы доктаамал экижин турар.

Оон-биле чергелештир, ылаңгыя көдээ черлерде эмнелге-профилактика албан черлериниң четкилериниң, а ол ышкаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң, туудут болган транспорт организацияларының ажылдакчыларына даарыштырган медицина-санитар кезектериниң хөгжүлдези өзүп турар хереглелдерден ам-даа хожудан турарын демдеглээн. Поликлиникаларның, эмнелгелериниң, аптекаларның болгаш кадык камгалалының оске-даа албан черлериниң ажылын организаттаарында четпестер бар болуп турар. Эртем шинчилелдерин планнаарының база айтан таарыштырарының, оларның ажыктыын бедидерини, эртемниң чедиишкиннерин кадык камгалалының практиказынга шиңгээдип алырының талазы-биле ажылды улам ынай сайзырангайжыдары негеттинип турар.

Медицина үлетпүрүнүң министерствозу, оске-даа министерстволар болгаш ведомстволар эм аймаанга, карак шилиниң оптиказынга, медицина техниказынга, санитар болгаш тускайлаттынган автотранспортка, медицина мебелиниге, биче механизацииниң хереклелдериге чоннуң болгаш кадык камгалалының албан черлериниң хереглелин чедир хандырбайн турар.

Чер-чериниң партия болгаш совет органнары, министерстволар болгаш ведомстволар кадык камгалалының чаа албан черлерин тударынга база азылдан турарларын чаартыы кылырыче чамдыкта чогуур кичээнгей салбайн турар. Ол албан черлерин болгаш медицина үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин тударының планнары чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда күүсеттинмейн турар.

Совет кижилериниң кадының дугайында сагыш салыышкынны эң чугула социал сорулга деп санаан, СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чоннуң кадының камгалаарын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглериниң комплекстиг программазын боттандырарын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, министерстволарга база ведомстволарга хүлээткен. Кадык камгалалының албан черлериниң ажылын организаттаарын сайзырангайжыдарынга, аарыг чорукту чайладырының профилактикалынга, травматизмни болдурбазынга, медицина дузаламчызының шынарын бедидеринге, оон тускайлаттынган хевирлерин калбартырынга, кадык камгалалының материал-техниктиг баазазын хөгжүдеринге, эртем-шинчилет институтларының болгаш медицинаның дээди өореділге черлериниң ажыл-чорудулгазын экижидеринге, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организаттаарын медицина практиказынга калбаа-биле шиңгээдиринге, медицина кадрларының профессионал белеткелин база идей-политиктиг кижизидилгезин бедидеринге кичээнгейни моонаар.

Кадык камгалалын болгаш медицина эртемин хөгжүдериниң талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээриниге кадык камгалал органнарынга доктаамал дузаламчы көргүзүлгелерин, кадык камгалалын хөгжүдеринге тускайлап берген сан-хоо хереклелерин база материалдыг курлавырларны бүрүү-биле ажыглаары дээш, а ол ышкаш кадык камгалал объектилерин тудары болгаш чогуур үеэзинде ажыглалга киирери дээш эмнелгелерниң, албан черлериниң, организацияларының болгаш хамаатыларның сагыры дээш күүсеткенин санитар хайгааралын күштелдиреринге СССР-ниң Кадык камгалал министерствозунга сапалдаан. Чоннуң санитар-гигиеналыг кижизидилгезин акижидериниң, амыдыралдың кадыкшылдыг хевирин, күш-культураны болгаш спортту пропагандалаарының деннелин бедиериниң, кадыкшылга хоралыг чанчылдарны—таакшылаар болгаш арага-дары ижер чоруктарны чок кылырының талазы-биле хемчеглерни баш удур көрген.

Амбулатория-поликлиника дузаламчызына чоннуң хереглелин эн-не долузу-биле хандырар дээш дараазында түүлдерни кылырын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, министерстволарга база ведомстволарга сапалдаан:

— бирги эдлчегде чаа тудугларның районнарына болгаш көдээ черлерге поликлиникаларның база амбулаторияларының чаа тудуушкунуң боттандырар, ол албан черлериниң ажылының деннелин бедидер, оларны эргежок чугула дериишкиннер-биле, аппаратура-биле, санитар транспорту-биле хандырар;

— медицина дузаламчызын, оон иштинде профилактиктиг дузаламчыны көргүзүп, чоннуң хереглелиниге, бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларының ажылының чурумунга дүүштүр кежээки үеде болгаш суббота хүннеринде диспансеризацияны чорударын калбартыр;

— 1978 чылдан эгелээн чаңгыс участокка терапевт-эмчиниң хүлээп алыры чогуур назылыг чоннуң саны 1982 чылда 2 муң кижи болгаш 1985 чылда — 1,7 муң кижи чедирбишаан, девискээр айының терапевтиг участокторын биченедин үзерин боттандырар;

— бүрүүн-биле кадык кылдыр эмнээриниң арганарын поликлиникаларга болгаш амбулаторияларга калбаа-биле ажыглаар, ол сорулга-биле улуг поликлиникаларга чогуур салбырларны организаттаар.

1981 чылдан эгелээн амбулатория-поликлиника албан черлериниң четкилерин хөгжүдер талазы-биле эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга онаалдаларны улус ажыл-агыйының планнарының толевилелдериниге баш удур көөрүн ССРЭ-ниң Күрилазынга дааскан. ССРЭ-ниң Сан министерствозу 1981 чылдан эгелээн амбулатория-поликлиника албан черлериниң четкилерин тургузары-биле тускай сорулгалыг акшаландырылга баш удур көргүүнген.

Чонга станциоларыг дузаламчыны организаттаарын улам ынай экижидерин, диагностика болгаш эмнээнгин ажылының шынарын бедидерин, медицина ажылдакчыларының күш-ажылын чигедин база аарыг кижилерин ажаарын экижидин турар техниктиг хереклелдерин калбаа-биле ажыглаарын, орун фондузун эн-не ажыктыг кылдыр, ажыглаарын, бүрүү-биле кадык кылдыр эмнээр салбырларының эмнелгелериниң четкизин калбартырын хандырарын доктаал хүлээдин турар. Медицинаның дүрген дузазын чедирер албан черлериниң четкизин хөгжүдериниң болгаш ажылын экижидериниң талазы-биле хемчеглерни толевилээн.

Ажылчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны болгаш күш-ажыл камгалалын экижидериниң комплекстиг планнарында 1978—1980 чылдарда кылыры-биле айытkан хемчеглерни болгаш үлетүрүүн, тудугнуң, транспорттуң болгаш көдээ ажыл-агыйның чогуур эдырларына санитарлыг кадыкшылдыга хемчеглериниң күүсеттинерин хандырарын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозу болгаш ВЦСПС-биле кады ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге даганы, бүдүрүлгеге кемден-бертинер чорукту болгаш профессия-биле холбашкан аарыгны улам эвээжедиринче онза кичээнгей салып, эмнелге-санитария кезектерин болгаш санаторий-профилакторияларның четкилерин калбартыр хемчеглерни алырынче онза кичээнгейни салырын айытkан.

Бүдүрүлге тудугларын кылыры-биле тускайлаан акша-хорецнин ажыглаар турган, чаа туттунуп-даа, чаартынып-даа турар бүдүрүлге черлериниң ажылдакчыларынга медицина-санитария кезектерин болгаш поликлиникаларын тударын, ажылдап турар черлериниң калбартырын азы чаартырын ССРЭ-ниң министерствозунга болгаш ведомстволарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге чөпшээрээн. Ол ышкаш эрги бүдүрүлге черлериниң чаныта эмнелге-профилактиктиг болгаш аптека албан черлериниң социал-культура хемчеглериниге ажыглаары-биле көрген акша-хорецин-биле тударын улам калбартырын чөпшээрээн. Бүдүрүлге болгаш организация черлериниң санитар тускайлаашкынының күсели-биле туткан эмнелге-санитария кезектерин болгаш поликлиникаларны паттыштырарын, шинчилерин болгаш эде организаттаарын чогуур бүдүрүлге черлери болгаш профовилет организацияларының чөпшээрели-биле боттандырын чорударын доктааткан.

Ажылдакчыларның кадыкшылын камгалаар болгаш аарыг чорукун эвээжедир талазы-биле ажылды кижилерни чедип алган эмчи-санитария кезектериниң, кадыкшылга чедериниң, санитария-профилакториялардың болгаш цехтер участокторының ажылдакчыларынга бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның чылда ажылының түүнелдериниң талазы-биле шаңналдарны бүдүрүлге черинин (организациянын) материалдыг шаңнал-мактал фондузундан ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң чөпшээрели-биле тыпсырын планнаашкынының болгаш экономиктиг ишиг бернишкининиң чаа системазынче шилээн бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчуларына чөпшээрээн.

Бүдүрүлге, организация, албан болгаш өореділге черлериге диеттиг столоваяларын болгаш диеттиг залдарының четкилерин калбартыр талазы-биле 1978—1980 чылдарда күүседир даалгаларны эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары-биле кады ажылдап кылырын дааскан.

Хереженнерни болгаш уругларның кадыкшылын камгалаарын улам экижидериниге онза кичээнгейни салын турар. Уруглар поликлиникаларының, хереженнер консультацияларының, божудулга бажыңнарының, уруглар эмнелгелериниң болгаш санаторийлериниң, ада-иелери-биле кады уруглар эмнээр профовилелдериниң санаторийлериниң болгаш пансионаттарының, чыл дургузунда ажылдаар тускайлаттынган пионер лагерьлериниң четкилерин калбартырын көрген. 1978 чылдан эгелээн девискээрлер айы-биле турар педиатрия участокторын улгаткыр каттыштыр болгаш 1980—1981 чылдарга чедир бир участок эмчизи-педиатрга онаажыр уруглар саны ортумаа-биле 800 кижи чедир четкен турар. Школа назы четпээн болгаш школа назылыг-даа уругларга медицина-эмчи дузаламчызын экижидериниң хемчеглерни айыткан. Уруглар азы-чемниң тускай продуктуларын бүдүрүп болгаш номенклатуразын дыка калбартыр. 1979 чылда Москва хоорайга акушерлиг болгаш гинекологияны Бүгү-эвилел эртем-шинчилел институдунуң чапынга кейин болгаш уруглардың кадыкшылын камгалаар талазы-биле Бүгү-эвилелдиг эртем-шинчилел төвүн организаттаар.

Чуртка кардиология албан черлерин улам калбартыр хемчеглерни боттандырын чорударын болгаш 1979—1985 чылдарда республикалар, крайлар, областар төптеринге кардиология диспансерлерин организаттаарын хандырарын, эмнелгелерге кардиология салбырларын болгаш поликлиникаларга кардиология кабинеттерин калбартын, эмчиниң дүрген дузазын чедирер черлериге кардиология бөлүгдерларының санын көдүдеринин чүрек-дамыр аарыгларына таварышкан кижилерге баш удур дузаа чедирин эмчээрин экижидер сорулга-биле боттандырарын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге дааскан. Инфаркт миокард аарынга таварышы, ону эрткен кижилерге санаторийлерге баар путёвкаларның санын кадык камгалал органнары улам көвүдедир ужуруглуг. Ындыг аарыг кижилериниң санаторийге турган бүгү үеэзинин дургузунда оларга эмнелге хуудустарын бээрин доктааткан.

Теоретиктиг, экспериментадыг болгаш клиниктиг медицинаның кол-кол угланмышкынарын мурнадырын көрген эртем-шинчилел ажылдарының программазын ажылдан кызырын, а ол ышкаш эн-не центрелгей аарыгларны баш удур болдурбазының, илередириниң болгаш эмнээриниң дээштиг аргаларын, методтарын, даштыкы түүлдерни камгалаарының, таарымчалыг азы-чемни болгаш физиологтуг дээштиг будумелдерни медицина талазы-биле ажылдан кылырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери база ССРЭ-ниң Эртемнер академиялары-биле кады боттандырарын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Медицина эртемериниң академиязынга дааскан. Зирустуг аарыгларны (грипп, гепатит болгаш оске-даа) баш удур болдурбас болгаш эмнээр аргаларны болгаш методтарны сайзырангайжыларынче кичээнгейни күштелдирерин айытkан турар. Эртем шинчилелдериниң ажык-дузазын улгаттырарын, ону планнап, углан-бөгөнарарын экижидерин, медицина эртемериниң чедиишкиннерин херек кылырынга ажыглаарын болгаш медицинаның эртем-шинчилел албан черлериниң четкилерин корум-чурумчуларын база көрүп турар.

Эвилелдешкен республикаларның ТК-ларынга, партия крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга, ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга, медицина ажылдакчыларының профовилелиниң ТК-зынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга даасканы болза:

— кадык камгалалының улуттуткчу кадрларын шилиирин болгаш белеткээрин экижидер, кадык камгалал органнарын болгаш албан черлерин удуртуру дээш оларга харысалганы болгаш чонга медицина дузаламчызы көргүзүүрүнүң ышнарын бедидер;

— Совет Эвилелиниң эмчизиниң даңгыраанын негелделерин дүүштүр медицина ажылдакчыларын кижилер, оларның коммунистиг үзел-бодалын, бедик моральдыг кылыктарын болгаш улус болган күрүне мурнунга бодунуң хүлээгээн күүсеттерин дээш камгалаа хүлээгээн күүсеттерин кижилер талазы-биле ажылды күштелдирер;

— социалистиг чарыышты, күш-ажылды коммунистиг бөлүү-биле көөрү дээш база дагдыныкчыларның шинчээнгинин, профессия талазы-биле эн дөрелерниң көрүүле-конкурстарын кадык камгалал албан черлериниң коллективтериниге калбартыр, сайзырангайжыдар.

Ацыык специалистерин участоктар болгаш цехтер эмчилери, медицинаның дүрген дузаламчызының эмчилери кылыр, ол ышкаш районнарның база көдээ черлериниң участок эмнелгелериниге болгаш амбулаторияларына ажылдаарыбиле колдадыр чорударын ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге сүмелээн. Участоктар болгаш көдээ эмчилерге, медицинаның дүрген болгаш совгаарладыр болбас дуза чедирер черлериниң эмчилериге немелде төлевирлерни, ол ажылдарга үзүк чок ажыл стажы дээш ай санында немелде төлевирни, үш хүнүүн немелде шолээн дээш оске-даа чигелделерни доктаадыр. Ажылынга эн-не шилгаран эмчилерге тыпсыр «ССРЭ-ниң улустун эмчизи» деп атты доктаадыр. Педиатрларны болгаш фармацевтерни, а ол ышкаш медицинаның ортумак эртемниг ажылдакчыларын белеткээрин көвүдедиин база айтып турар.

Мергежилди улам бедидер сорулга-биле эмчилерни биилиг бедидер институттарже болгаш медицина база фармацевт институттарының биилиг бедидер болгаш специализация факультеттериниче эмчилерни болгаш провизорларны беш ыштинде бирдей эвээш эвес катап чорударын шиитпирлээн, мынчанган ол өореділге черлериниң четкизин дыка калбартыр. Кадык камгалалының амгы ажылдап турар албан черлериниң баазазында медицинаны болгаш фармацевтин ортумак эртемниг ажылдакчыларының мергежилин бедидер 20 училищелерин 1979—1981 чылдарда тургузарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге дааскан.

Божудулга бажыңнарынга, уруглар, областарын, онкология эмнелгелериниге база тускайлыктан оске-даа эмнелге черлериниге ажыл-чемге, эм аймаанга болгаш шарыг хөрекелдериге чарыгдалдарын санажылга нормалары 1978 чылдын январь 1-деп эгелеп бедидер.

Кадык камгалалының объектилериниге, бирги эдлчегде амбулатор-поликлиника албан черлериниң, божудулга бажыңнарының, уруглар, тез районнар, хөй угланмышкынны болган тускайлыктан эмнелгелериниң тудугларына тускайлаан капитал салыышкыннарын кипреринге 1978 чылдан эгелеп планнарга көөрүн ССРЭ-ниң Күрилазынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга дааскан. 1981—1985 чылдарда эдлчегде 330 муң кижи кирин эртер амбулатор-поликлиника албан черлерин, 364 муң орунуг эмнелгелерни болгаш 40 муң орунуг уруглларга тускайлыкан санаторийлерни ажыглалга киирерин хандырар. Амбулаторияларның, районнар болгаш участоктар эмнелгелериниң материал-техниктиг баазаларын быжыглаарынга бүдүрүлгелерин, совхозтарның болгаш организацияларның хереклерин калбаа-биле ажыглаар. Эмнелгелерни ажыглалга киирер талазы-биле даалгаларны 1979 чылдан эгелеп, чагыны, министерстволар болгаш ведомстволар-даа, тудуг-монтаж ажылдарын кылыр министерстволар болгаш ведомстволар-даа улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарынга көрген турарын доктааткан.

1978—1985 чылдарда аптекалар складтарын, медицина техникаларын септээр бүдүрүлгелерни болгаш ол техникаларны шыгжаар складтарны тудар талазы-биле даалгалар тодаараттынган. Айыттынган объектилерни доктааттынган хуусталарда тударын хандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге дааскан.

Кадык камгалал албан черлериг болгаш чүрттелчы чоннуң эм аймаа-биле, амгы үениң медицина приборлары, аппараттары база хереклелдер-биле хандырарын улаг экижидер сорулга-биле медицина техниказын бүдүрүп үндүрериниг 1977 чылда деннээрге 1980 чылда 1,7 катап, 1985 чылда 2,5 катап улгаттырарын, а ол ышкаш чугула эм аймаа бүдүрериниг дыка калбартырын. Медицина үлетпүрүнүң министерствозунга болгаш оске-даа үлетпүр министерстволарынга дааскан.

СЭКП Төп Комитеди, улустун кадының камгалаарын улуг ужур-дуалыг деп көрбүшаан, эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, партийнай край, область комитеттери, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, улус депутаттарының край, область Советтериниң күүскомнары, профовилет организациялары, министерстволар болгаш ведомстволар, кадык камгалалының болгаш медицина үлетпүрүнүң бүгү ажылдакчылары, СЭКП-ниң XXV съездиниң улустун кадык камгалалын улам ынай экижидер талазы-биле шиитпирлерин чедиишкиниг боттандырар дээш эргежок чугула хемчеглерни адыр дээрге быжыг бүдүрелин илергейлеп тур.

Доостур чыгаан

Дүжүт ажаалдазының хүн демдеглели

Бо чылын республиканың хову-шөлдериниге 245,3 муң гектар тараа культураларын чашкан турган. Агаар-бойдустун таарымча чок болганындан, суттарыгланы эки чоруттаанындан, агротехниктиг чурумнарны сагыыаанындан дыка хөй черлерден тараа багай үнген. Бо күзүн 141,7 муң гектар чериниң тараазын ажаан алыр ужурлуг турган.

Октябрь 14-ке чедир республиканың тараазын кескен, ону шуптузун бастырган. Эрткен чылдың бо үеэзинде бастырган тарааның шолу 185 муң гектар чедип турган. Бо хүннерде 90,9 муң тонна тараанны совхозтар ажаан алган, бир гектардан-на алган дүжүт 6,5 центнер болуп турар.

Таңды райондан оске черлерде бо чылын ажаан ашкы дет тараанны ажааган, оске шөлдериниң багай үнген тараазын мал чемниге ажаан ап турар. «Россия», «Хадын», «Улуг Октябрь», «Алдан-Маадыр» совхозтар ажаалданы хожудадын доосках.

Картофель болган ногаалар ажаалдазы доозулган. Ийи муң ажыг гектар картофельдиң гектар бүрүзүнден-ве 30 центнер дүжүттү алган.

Черни күзүн аңдарарга оон шыгы ковей, хоолулут бүдүмелдер хөй артар, бок үнүштерге, аарыгларга удур тараа туруштуг, шыдамык болур дээрзин тараажылар билир. Республиканың совхозтары бо күзүн 147,6 муң гектар черни аңдарар ужурлуг. Бо үеге чедир 79,4 муң гектар черге күскү аңдарылганы чоруткан, ол планның 53,8 хуузу болур. Моон көөрге, бо ажыл кончуг оожум темпилиг чоруп турардыр. Чүге дээрге ам хораңнуң температуразы хүн келген тудуш-на чавызаан, таарымчалыг ой эртип бар чыдар. Бир эвес ипатовчуларның мурнакчы дуржулганын чер болганга ажыглаан, күскү хову ажылдарын комплекстиг чоруткан болза, күскү чер аңдарылгазы доостур чыгаан турар ийик. Бо үеде чүгле Дуржулга станциязы, «Сукпак», Эрзин районнуң «Мөрен», Ленин аттыг совхозтары бо талазы-биле планнарын күүседип алганнар. А чамдык районнар, чижээ, Тес-Хем, Тоожу, Өвүр ындыг планнарының күүседезин чээрби хуу безин чедирбөзүн. «Барлык», «Искра», «Тес-Хем», «Чодураа», «Кара-Хаак», «Х Улуг хураал», Жданов аттыг совхозтарның аңдарын алган черлерге эвээш.

Күскү чер аңдарылгазын узамдыктыларга келир чылын хөй-хөй тонна тараанны чедир албайн баарын бодаар херек. Элбек дүжүттү алырда черни чүгле чарыш каарында эвес, оон шынарлыг болуурун база кичээр апаар. Ону уттуп турар ажыл-агыйлар бар. Оон ангыда хат эрозиязынга таварышкан чердерге дилиндектээр арганы ажыглап, ону тускай чепсек-хереклелдер-биле чорудар херек.

Кызылдың «Тудуг келектерин» комбинадынга ажылдаары-биле Сергей Перфильев ийи чыл бурунгаар Читадан чедип келген. Үр-даа болбаанда ацыык ол арматурщиктиг мергежилин чедиишкиниг шиңгээдип ап, мурчакчыларын одуруунда чоруп турар апарган. Ол ам канналга агрегадында ажылдап турар болган ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганынга улам сорук кирип, хүн нормазын 120—150 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи С. Перфильев ажыл үеэзинде.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

А. Д. Абдрахимовту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партаяның болгаш күрүненің коску ажылдакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң болган Тыва АССР-ниң күрүне шаңналдарының лауреады, Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы С. К. Токаның туракаалын (бюзун) кылганы дээш скульптор Адель Хакимовичи Абдрахимовту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1977 чылдың октябрь 12.

Мурнакчыларга

сөс

БЕЛЕН

Ада-ием черле малчын чораан. Оларга дузалажып тургаш, арга-дуржулгазын шиңгээдип ап чордум. Ынчангаш оларның изин истеп, малчын болур күзел төрүттүнген. Күзелим 1958 чылда боттанган. Ам кодаңымда төрүүн 279 хой бар.

Бо чылын 100 хойга онаштыр 100 хураганны онча-менди камгалап, бир хойдан 1,5 килограмм дүктү кыргып алдым.

Чаа Конституцияны хүлээп алганы кызымаккай ажылдаарынче улам сорук киирди. Бот дугайты 5 тонна сиген белеткээр тургаш, ам барык сес тоннаны белеткеп алдым. Өске-даа чем-суур белен. Өдек-даа белдүнген. Кышка белен мен деп бүзүрел-биле чугаалап болур мен.

М. БИЧЕ-ООЛ,
«Малчын» совхозтуң хойжузу.
Мөнгүн-Тайга район.

ДЕКАБРЬ ҮЛҮҮНДЕ

«Респотребсоюзтуң» автотранспорт бүдүрүлгезинде мурнакчы човаачылар хөй.

Бо чылдың эрткен айларында бистің бригадавыс кажангызындан-даа нүженишкинниг ажылдаан. Республиканың ырак-чоок хоорай болгаш суурларында ишчилерге чугула хереглелдің бараанын саадаашкын чок чедирер дээш бригаданың човаачы бүрүзү даанган ажылынга ак сеткилдиг болуп, үрелиишкинден аная турар чорукту элээн кызырган. Оң түңнелинде човаачыларның тонна-километр эртер онаалдазы чедиишкинниг күүсеттинип келген.

Бодум хуумда бригадир кижи болганымда, өскелерге үлегер-чижектиг болур дээш база багай эвес ажылдаан мен. Январь—сентябрь айларда чүүл сөөртүлгезинің планын 138 хуу күүсеттим.

Мен колдуунда республиканың эң ырак районнары Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Эрзин, Тес-Хемге чоруп, ында ишчилерге аъш-чем эймаан, үлетпүр барааннарын элээн каш чыл улаштыр чедирип берип келдим. Ол черлериң чону мени пат таныыр апаган: «Ам күүн эккелдиң, Петр Романович?» деп айтыргылаар.

Чоокта чаа бистің коллектививиске бүдүрүлге хуралы болуп эрткен. Аңаа тос айның түңнелдерин үндүрген. Бистің бригадавыс тиилекчилерниң олдуруунга кирген. Мен бодум бо чылдың декабрының үлүүнде ажылдап турар мен.

П. СОРОКИН,
респотребсоюз АТБ-зиниң човаачызы.

ДЕМНИГДЕ

Кызыл садыгның «Саян» универмагының парфюмерия салбырында комсомолчу-аныяктарның бригадазы ажылдап турар. Бо бистің бригаданың кежигүннери хоорайның комсомолчу-аныяктар бригадаларының аразында социалистиг чарыңына идепкейлиг киржип, садыгның бадык культуразын чедип ап, планныг даалгазын ай санында ажыр күүседип, садыглаашкынның арга-хевирлерин эжиждип турган, бо чылдың ийиги болгаш үшкү кварталының түңнели-биле бирги черни ап, чарыштың тиилекчизи болган. Бригаданың шалыпчы күш-ажылын ВЛКСМ хооркомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканывыс бадыткал турар. Сес айларының планныг онаалдазын 117,2 хуу күүсеттивис. Сентябрь айда база өрүлгалыг болуп, планны 104 хуу күүседип, ам ноябрьның үлүүнде ажылдап турар бис. Мээң кады ажылдап турзо өөрүм Н. Югова (комсорг), Н. Бутакова, А. Очур-оол олар чонга баргын болурунуң культуразын бедидип, боттарынга алган хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар.

С. ОЮН,
бригадир.

интервьюлар

Күүселдени хынап тур бис

АРГАЛАР БАР

«Кызыл тудуг» эргелелинде «Күш-ажылчы алдар» орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи М. Д. Шиповаленконуң удурткан бригадазы бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турар. Бистің корреспондентивис чоокта чаа оң-биле ужурашкаш, чугаалашкан.

— Бригаданарның ниити ажыл-ижиниң дугайын чугаалап көрүнерем, Михаил Данилович.

— Тудугжуның ажылы солуп-даа, харысалгалыг-даа. Оон-биле чергелептир—буянныг ажыл болгай. Чаагайжыды тутунган чаа бажыңче кежүп кирген ог-бүлелериниң өөрүшкү-маннайы—оон тодаргай барымдаазы ол.

Бистериниң, тудугжуларның, кол сорулгавыс — чурттакчыларга бүгү талазы-биле таарымчалыг, чылыг, чырык, делгем бажыңнарны кылып сөнүүрү.

Бригадавыста 17 кижи бар. Шуптувус демниг, кызымак ажылдап турар бис. Ажыл шагы үзер, чалгаа кижилер бистe чок. Чедиишкиниг ажылдап турарывыстың үндезини ол деп бодаар мен.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы бистің тудугжуларны улам сорук кирген. Совет кижилериниң чурталга бажыңы алыр эргезин ында магадылаан. Ынчангаш ажылывыска улам мөргежип, бажыңнарның шынарын улам эжиждер дээш кызып ажылдаар бис.

— Сентябрь айда көргүзүглериңер кандыг болганы?

— Үшкү кварталдың төнчүзүнде көргүзүглеривис база багай эвес болган. Тудугмонтаж ажылдарын 28,4 муң рубльге кылып, ол талазы-биле планывысты 105,2 хуу күүсеттивис. А бригада кежигүнү бүрүзүнге онаштыр 1775 рубльдің ажылы кылдынган. Ол дээрге бедик көргүзүг болур.

Чыл планын улуг байырлалдын бүдүүзүнде күүседирин хүлээнген бис. Ол хүлээлгевис күүсеттинер. Октябрь 25 үезинде планныг онаалдаларывысты бүрүн күүседириниң бүгү аргалары бистe бар.

— Бригаданарның мурнакчыларын сонуургадып көрүнерем.

— Ындыглар бистe хөй. Баштай-ла чугаалап каайн: кошкак ажылдап турардар бистe чок, шупту кызымак улус. Оларның аразындан эң дуржулгалыг, макталдыларны адаайн. Оларга коммунистер: хоорай Совединиң депутаты В. Е. Дубинина, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи М. В. Васильева; дашчылар С. Сержи, Б. Куулар, В. Сидоров, А. Шаравин болгаш пенсияже үнзе-даа ынак ажылын кагбаан Лидия Фёдоровна Берзина болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

— «Кызыл тудуг» эргелелиниң арткан бригадалары планныг онаалдаларын күүсетпээниниң чылдагааны үүде деп бодаар силер, Михаил Данилович?

— Хамык ужур ак сеткилдиг, кызымак ажылдаарында болгай. Ынчалза-даа план күүсеттинмейн баар чоруктарның хөй кезии—тудуг материалдары-биле четче хандырбайн турарындан болгулаар-дыр. Туйбу чедиишпеинден дыка хөй тудутларның ажыглалга кирер хуусаазы үзүлген болгай. «Тудуг кезектери» комбинаттың кошкак ажылының түңнелинде өрээлдер кылыр материалдар база чедиишпейн баар-дыр. Бир эвес ол материалдар-биле четче хандырып турган болза, тудугжулар планныг онаалдаларын күүсеткен турар ийик.

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ

Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бүгү чуртта калбарган чарышка «Саян» совхозтуң ажыл-ишчилери кандыг түңнелдерни чедип ап, ында чарышты канчаар организастаанын чугаалап бээрин совхоз директору Е. М. Трошэвтен бистің корреспондентивис дилээн. Оң чугаалааны болза:

—Социалистиг чарыш—совхоз бүдүрүлгезинге шимчедикчи күш болуп, оон ажыктыы бедээн. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир. Тоореэн чуртка эки шыпарлыг продуктуларны садар, малдың баш саның өстүрер, продуктулуун бедидер дээш чарышта малчынарывыс хаара тутунган.

Дирекция, партком, ажылчын комитеди чарышты ай санында түнээр. Оон негелделерин өзугаар тиилээн фермага, хойжу бригадага шилчиир кызыл тукту тыпсыр.

Коммунист В. И. Шубин эргелекчилээн Могай СБФ-зи сүт бүдүрер база күрүнеге садар талазы-биле каш чыл улаштыр районда болгаш совхозта эки көргүзүүлүг болуп келген. Коллектив тос айларда пландан ажыр 40 тонна сүттү күрүнеге саткан. Ында аныяк саанчы Галина Самусь Москвага барып, Тиилелге тутуун чанынга чурукка тырттырар эргени кызымаккай күш-ажылы-биле чаалап алган. Чыл төнчүзүнге чедир ол бир саар ипектен-не 300 кг чедир сүттү саарынга долу бүзүрелдиг. Саанчылар Д. Крутлова, К. Анай олар база мурнакчыларның одуруунда. Тос айлар планнарын олар шупту чедиишкиниг күүсеткен.

Төп СБФ-зинде А. Чимбал, М. Кочнева, В. Петрова олар болгаш өскелер-даа бедик көргүзүглерлиг болганнар. Мурнакчыларның болгаш коллективтин бир демниг ажылының ачызында ферма тос айларда сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле опаалдаларын база ажыр күүсеткен.

Совхозта ам 1200 баш саар ипек бар, чыл төнчүзүнге чедир оон-даа көвүдээр. Ынчангаш кыпкы үеде оларның продуктулуун кудулатпас, ажаалда, чемгерилгеэин экижидер дээш улуг ажыл кылдынар апаар.

Хойжуларывыс юбилейлиг чылда базы күженишкиниг ажыдап турар. Төрүүр чүс хойдан-па 78 хураган менди камгалап алдынган. Планда көрдүнгенинден ол арай эвээш болган. Ынчалза-даа эрткен кыштын берге байдалдарын ап көөрге, ол көргүзүг багай эвес. Совхоз күрүнеге 77 тонна дүк садар планын 81-тоннага күүсеткен. Эт садарының планын күүседир дээш ажыл багай эвес. Күрүнеге 340 тонна эт садар тургаш, тос айларда 484 тоннаны, сүттү 1450 тоннаның орнунга 1597 тоннаны саткан. Күрүнеге саткан малдың деңзизи сөөлгү чылдарда бедип турар. Амгы үеде садар бир мыйыстыг бода малдың деңзизи 410 кг чедип турар. Мал семиртир шолге аныяк малдарны рацион өзугаар тургузу азырап, өстүрери бистің ажыл-агыйга эки немелде деңзини берип турар.

Кыш чоокшулаан. Аңаа бүгү талалыг белеткелди чоруткан. СБФ-лериндe инектің 3, бызааларның 2 кажаазын, төрүүр ипектер турар черни, котельнаяны кышка белеткеп доозуп турар. Хойжуларның хөй кезии кажааларын, кыштагларын чазынна белеткеп алган, чайын мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киришкен.

Бо хүнүерде мал чеминиң белеткели уламчылавышаан. Механизастаттынган тускай звено ону чорудуп турар.

ЧАРЫШ ХРОНИКАЗЫ

Кызылдың № 48 тудуг эргелелиниң бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышка бо чылдың сентябрьда СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Августа Ивановна Ельшованың удурткан шеверлекчилер бригадазы тиилекчи болган. Ол коллектив тудугмонтаж ажылдарының планын 111,1 хуу күүседип, хүнде 21 дербелчин метр шелге шеверлеп ажылын бир кижиге онаштыр чорудар тургаш, ону 28,2 дербелчин метр чедирген.

Мурнакчы бригаданың ол күш-ажылчы чедиишкини дээш күш-ажылчы алдар тугун кедүрген.

* * *

Кызыл районнуң совхозтарының аразында ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш чарыш уламчылавышаан.

Чоокта чаа СЭКП-ниң Кызыл райкомунуң бюрозу, райкүүском сөөлгү он хонуктуң түңнелин үндүрген. Аңаа мал чеми белеткээриниң планныг даалгазын 85,7 хуу күүсеткен «Тиилелге» совхоз бирги черни алган. СЭКП райкомунуң, улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң шилчиир Кызыл тугун аңаа тывыскан.

Социалистиг чарыш экраны

чарыш-чогаадыкчы күш

1977 Октябрь № 10 (47)

БҮГҮ КҮШТҮ—ЧЫЛ ПЛАНЫН КҮҮСЕДИРИНЧЕ!

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИР, ХОЖУДААШКЫНДАН УШТУНАР!

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери онгу беш чылдың эрткен тос айларының дургузунда продукция бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле элээн чедиишкиниг эжылдаан: пландан ажыр 68 муң тонна хөмүр-дашты, 6 муң тонна кал. чылыг энергиязын, 1,8 муң эжеш кидис идикти, 61 тонна мал саржаан, 780 тонна чалаң сүт-продукциязын, 1480 тонна далганны, 70 тонна кондитер ыылыгларын бүдүрүп үндүрген.

Кайда-ла социалистиг чарышты дээштиг организастаныл, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарынче улуг кичээнгей салып турарыл, аңаа чедиишкин ыаап-ла турар. Олар республиканың үлетпүрүнүн ниити көргүзүүнге идигни берип турар. Оон түңнелинде үлетпүр продукциязының хевирлериниң хөй кезиин бүдүрериниң тос айларга планы күүсеттинген, эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, бүдүрүлге хемчээли улгаткан. Чүгле сентябрь айда пландан ажыр 255 муң рубльлин продукциязы сайгартынган. Юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда «Росводпромнуң» демир-бетон ыылыглар заводу чоруп, бо беш чылдың ийи чылларының планын күүседипкен болгаш октябрь 1-те чедир 11 муң рубльлин продукциязын ийи чылдыңдан ажыр берген. Ниитизи-биле 43 бүдүрүлге чери болгаш бүдүрүлге планныг 7 район тос айлар планын күүсеткен.

ҮЛЕТПҮР

Ынчалзажок социалистиг хүлээлгелер күүселдези чер болганда чогуур негелдезинге четпейн турар. Чижээ, республиканың 13 бүдүрүлге чери сайгарылга хемчээлиниң планын күүсеттээн түңнелинде, олар планда көрдүнгенинге 7 чартык миллион рубльлин продукциязын чедир бербээн; 14 бүдүрүлге чери—үлетпүр бүдүрүлгезиниң тос айлар планын күүсеттейн, планга 11,1 миллион рубльлин продукциязын чедир кылбаан; 17 бүдүрүлге чери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсеттээниннен 11,8 миллион рубльлин продукциязы база-ла чедир кылдынмаан.

Социалистиг чарыштың түңнелдерин чогуур үелеринде үндүрбейн, арга-курлавырларны чедир ажыглавайн, күш-ажылды чедир организаставайн турарының ужурундан тос айлар иштинде тудуг туйбузу болгаш чугайы, даг-дүгү, эптээр демир-бетон кезектер, хөм идиктер, мебель, өзиртпес суксуннар бүдүрер болгаш балык тудар талазы-биле планнар күүсеттинмээни республиканың статистика эргелелиниң дыннадыындан көстүп турар. Ынчангаш хожудап турар бүдүрүлгелер мурнакчыларга чедер, чыл планының күүсеттинерин хандырар боттуг хемчеглерни алыры чугула.

Үлетпүр бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары тос айларның түңнелдерин ханы анализтээр, четпестерин чайладырының боттуг хемчеглерин алыр болгаш Улуг Октябрьның 60 чыл юбилейин төлептиг уткуурунче ажылчы чоннарны улам сырый мөөнээр ужурлуг.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Тываның көдээ ишчилери юбилейлиг чылдың сөөлгү кварталынче, Октябрь мурнунуң күш-ажылчы эзлчээнче кирген. Эрткен тос айларның түңнелдери кандыгын?

Республика күрүнеге продукция садарының планнарын: сүттүүн — 103,4, эттиин — 103,7, дүктүүн — 92,8 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың үшкү кварталында турганынга деңнээрге, ажыл-агыйлар 730,6 тонна сүттү хөйну саткан. Өвүр, Эрзин, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Тожу районнар эрткен чылдың бо үезинде саткаңындан 12—17 хуу хөй сүттү дужааганнар. Тес-Хем район квартал планын 130 хуу күүсетсе-даа, эрткен чылдың тос айларында деңнелинден эвээшти саткан. Бии-Хем, Каа-Хем районнарда байдал база ындыг. Кызыл район квартал планын күүсеттээн.

«Мурнакчы» совхоз планын барык-ла ийи катап ажыр күүсеткен, «Тес-Хем», «Улуг Октябрь», «Чодураа», «Енисей», «Тоора-Хем», «Искра» совхозтар планнарындан 20—35 хуу хөй сүттү күрүнеге садып, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Ынчалза-даа 10 совхоз квартал планнарын күүседип шыдаваан. Бай-Тайгада «Бай-Тал» совхоз сүт садар планының чартыын безин чедирбээн, С. К. Тока аттыг, СЭКП-ниң XXII съездизи, Карл Маркс аттыг совхозтар база хожудап турар.

Күрүнеге эзт садары мурнуку чылдың бо үезинде турганынга бодаарга 621,3 тонна өзүлделиг болган. Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Кызыл, Таңды, Бай-Тайга районнар ынчан дужааганындан хөй эзтти сатканнар. Ынчалза-даа ол районнарның ийизи — Бай-Тайга биле Барыын-Хемчик бо чылдың үшкү кварталында эзт садар план-даалгаларын күүсеттээн. Тожу болгаш Мөңгүн-Тайга районнар планнарын 71,7, 87 хуу күүсеткилээн. Улуг-Хем район планын 115,3 хуу күүсеткеш, эртken чылдың бо үеде турганынга бодаарга 23 хуу хөй эзтти күрүнеге саткан.

«Кызыл тараачын» совхоз үшкү кварталда 370 тонна эзтти садар тургаш, 565,6 тоннаны дужаагаш, өске районнарны мурнап чоруп турар.

«Енисей» совхоз ындыг планын 144, Дуржулга станциязы —141 хуу күүсеткен. «Россия», «Барлык», «Тоора-Хем», «Хемчик» совхозтар планнарын чүгле 55—77 хуу чедиргилээн.

Дүк садарының чыл пландаалгаларын чүгле ийи район — Таңды биле Каа-Хем күүседип алган. Ындыг планнарын күүсеткен 15 ажыл-агыйларның иштинден «Коммунизмниң херели» совхозту онзалап демдеглеп болур, ол ажыл-агый планын 126,7 хуу күүсеткен. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Шамбалыг», «Бурунгаар», «Енисей» совхозтар планнарын 12—22 хуу ажыр күүсеткилээн. Улуг Октябрьның юбилейин төлептиг уткуур дээш инициативаны идип үндүрген «Революцияның чалбыыжы» совхоз күрүнеге продукция садарының планнарын шуптузун ажыр күүсеткен.

Ниитизи-биле алырга, республика күрүнеге дүк садар планынга 219,3 тонна, а эрткен чылда сатканы-биле деңнээрге, 130,8 тонна дүктү чедир бербээн.

Бо бүгүден алгаш көөрге, күрүне мурнунга планныг даалгаларны күүседир төлээде, ам-даа күженишкиниг ажылдаары көдээ ишчилерден негеттинип турар.

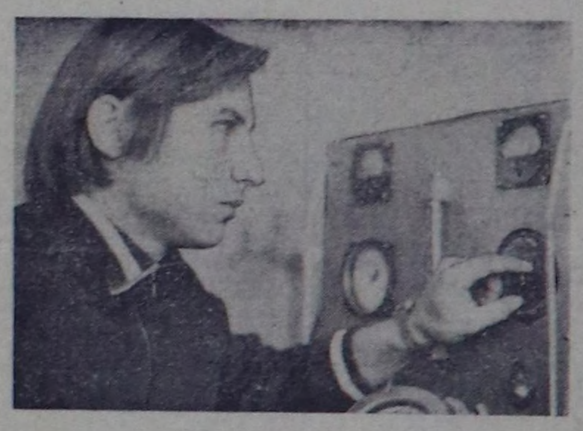

Ийи чылдыы күүсеттинген

Республиканың Амыдырал-хандырылга министерствозунуң бүдүрүлге коллективтеринде Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин күүседипкен коллективтер бар. Чижээ, Кызылда амыдыралга ажыглаар техника септээр черниң мастерлери ийи чылдың даалгазын ноябрь 7-де күүседир хүлээлгезин хуусаадан эртe—сентябрь 26-дала күүседипkеннер.

Николай Стрелов бо хүннерде 1978 чылдың үлүүнде ажылдап турар. (Чурукта.)

Адаанда чурукта хеп чуур машиналар септээр цехти көргүскен. Ында ажылдап турар мастерлер боттарының хууда чыл планнарын күүседипkеннер. Механика цегиниң кежигүннериниң социалистиг чарыжын Владимир Машин баштап турар. Ол бодунуң эжи Борис Толстиков-биле ажыл нормазын 130 хуу чедир күүседип турар. (Ортузунда чурукта).

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

«Каа-Хемниң» хөмүр-даш разрези,
«Росводпромнуң» демир-бетон ыылыглар заводу,
сүт комбинады,
«Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг кезектери болгаш конструкциялар кылыр заводу.

* * *

СҮТ САДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ:
«Мурнакчы»,
«Тес-Хем»,
«Улуг Октябрь» совхозтар.

ЭЗТ САДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ:
«Кызыл тараачын»,
«Енисей» совхозтар,
Дуржулга станциязы

ХОЖУДАП ТУРАРЛАР

(Тос айларда бүдүрүлге көргүзүглери-биле)
«Тыва даг-дүгү»,
«Тудуг кезектери» комбинаттар,
Кызылдың пиво заводу,
Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу,
Кызыл-Мажалыктың туйбу заводу,
Сарыг-Септиң райүлетпүр комбинады,
автосептелге заводу,
Барыын-Хемчик,
Каа-Хем,
Тес-Хем районнар.

* * *

СҮТ САДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ:
«Бай-Тал»,
С. К. Тока аттыг,
СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар
ЭЗТ САДАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ:
«Россия»,
«Барлык»,
«Тоора-Хем» совхозтар.

ТОС ЧАДЫРЛАР ТУРГАН ЧЕРДЕ

Мергенниң ынзы-бүрү ыяш үнүжүнүн, ооң кара-ногаан шивилериниң чараш чаагай чурумалы шагның кайы-даа үезинде онзагай болу берген тургулаар. Күскээр Мергеп хем хүлээрээрти кеттинип, ногаан шокар хорагай дег апаар, ооң суу тоблу шил дег көрүнүктелип келир. Бойдустуң ол кайгамчык чаагай чурумалы шаг-үеник дөрт эолчээ-биле база солчуп турар. Ооң эринге чурттап турган кижилериик амыдыралы аңгы-аңгы үелерде база-ла ылгалдарыг турган.

«...Алдаалаа эгиннериискe бичии чүвелер арта каттылап алгаш, Мергеп хемниң аксынга, чаа чуртувуска, чеде бердивис. Аваыс бир кижиден сүге дилеп алгаш. Мергенниң ыдыынга, дагларның эдектери төнүп турар эң-не чараш черге тос шывыглыг, шарлан алажылыг багай чадыр өпейтин алган. Чадыр иштинге дөжек орнунга шиви будуктары болгаш сиген чадыш алгаш, чылыг болзуп дээш ооң кырынга кургаг өдек төп кагды... Ол өг дээр чадырның иштинче өлчаъс болурга—суг, кыш, соок болурга—хат, шуурган хос өдүп кээр. Мындыг ынзыыг аърганыр ак-мекп-биле бир дөмей чурттап чораан бис.

Мал-маган-даа чүү боор, үш өшкүлүг, бир черлик ыттыг чораан бис. Бистиң-биле кожа аалдар хөй-даа турган болза, дөмей-ле ядыы чадыр өглерлиг турганнар».

Бо дээрге сураглыг чогаалчы С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп чогаалындан одуруглар-дыр. Революция мурнунда маная амыдырал кайы хире аар-берге, ядыы-турекги турганын бо каш одуруглар-ла чугаалап турар. Шаандакы тос чадырлар турган ол черлерде ам «Ленинчи орук» совхозтуң фермазының төвү—чаагайжыды туттунган сууржуган бар. Мында ооң саанчылары, кадарчылары, механизаторлары чурттап турар.

Маная бис кежээликтей келдивис. Дистиндир тудуп каан, ийи, үш өрээл шевергин чуртталга бажыңнарлыг чинге кудумчуну өрү каккаш, ооң кедээзинде иштин-даштын штукатурлааш, сарыг будук-биле будааш, аажок чараш кыдыр шимеп каан бажыңга доктаай берген бис. Ол —ферма ажылдакчыларының клуву болду. Ооң бир өрээлинге салбыр эргелекчизи Дыртый-оол Федотович Дүлзүкей фермаың ажыл-херээнин, ооң ажыл-ишчилериниң амыдырал-чуртталгазының дугайын биске таныштырып олурган.

—Маная ферма баштай тургустунуп турда, каш борбак казапак бажыңнар, ниити чуртталганың бир барагы, баган ишек кажаалары турган чер бо—дээш, ол чугаазын уламчылады: — ам мында ажылчыннар шуптузу чаагайжыды туттунган чуртталга бажыңнары-биле хандыртынган, 25—30 хире, уруглар турар садик-ясли, магазин, клуб дээш өске-даа тудутлар кыдыынган. Ол ышкаш саалданы механизастаттынган арга-биле чорудар инектин улуг кажаалары база бар...

Кол-ла чүве мында кижилериң амыдыралының, эртембилиниң деңнелиниң бедээни деп чүвени эргелекчи-даа, кежээки саалданы чорудуп турган черге саанчылар боттарыдаа биске чугаалап турдулар. Оларның бажыңнарының иштиамгы үеник дериг-херекселдери-биле дериттинген, телевизорларлыг, радиолуг, соодукчуларлыг, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга хоорай чурттакчыларындан шоолуг-ла дудак чок.

— Акша-шалык-даа арбын, чайты үеде саанчылар, кадарчылар 200 рубльден эвээш шалык албас—деп, эргелекчи чугаалап турду.

Ферма ажылдакчыларының уругларын Сарыг-Сеп школазынче хүнүк-не тускай автобус-биле чедирип турар. Чамдык саанчылар, механизаторлар ажылдавышаан тура-ла, ортумак эртемни чедип ап турарлар. Эрткен өөредилге чылында Сарыг-Септиң кежээки школазының бо фермада консультация пунктузунга өөренип турган 3 кижи ортумак школаны дооскан. 12 кижи сес классты дооскан. Фермада комсомол организациязының секретары Надежда Салчак Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң зоотехния салбырын бо өөредилге чылында бот-өөредилге-биле доозар.

Кежээлерде фермаың ажыл-ишчилери боттарының клувунга солун кинолар көрүп, тематиктиг кежээлерге идепкейлиг киржип турар. Чоокта чаа тыва улустуң аас чогаалынга турасказаткан кежээни солун, утка-шынарлыг кылдыр эрттирген. 10 хире кижи составтыг бот-тывыңгыр уран чүүлдүн бөлгүмү доктаамал ажылдап келген, ам олар көрүлдеге белеткениш турар. Клуб эргелекчизи Мария Дыртый-оол, киномеханик Вера Кенден олар клубтуң иштинде стендилерни, булуннарны тергиин чараш кылдыр дериг шимеп алган. Ылаңгыя боттарының чаңгыс чер-чурттажы, партияның болгаш күрүнеңиң көскү ажылдакчызы, ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Күрүне шаннаалдарының, лауреады, улустуң чогаалчызы С. К. Токаның ажыл, амыдыралынга турасказаткан булуну көрүштүг, утка-шынарлыг кылдыр дерип кылган.

Фермага механизацияны киргген саанчыларның күш-ажылын дыка чиңгеткен. Инекти саарда шаандакы ышкаш, эмиин хол-биле шөйбелеп олурбас, электри саалда-биле чорудар. Ынчангаш мурнундагызынга бодаарга сүт саалдазы дыка ковудээн. Бо юбилейлиг чылдың 9 айларында коллектив 388 тонна 520 кг сүт саар хүлээлгезин 411 тонна ажырган. Зоотехник Иван Вокиниң чугаалап турары-биле алырга, Нина Лапшина, Надежда Салчак, Светлана Лопсан болгаш өскедаа саанчылар ол-ла үеде инек бүрүзүнден-не 1689 килограммдан 1740 килограмм чедир сүттү саап, хүлээлгезин күүседир чоокшулай берген.

Коллективте Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Дөзүккай Карма ышкаш хоочуннар-биле кады хөй нуруузунда Сарыг-Сеп ортумак школазын дооскан аныяктар ажылдап турар. Ам ында комсомолчуларның саны 15 чедир өскен болгаш комсомолчу-аныяктарның бо фермазы республиканың аныяктар коллективтериниң арызынга социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа типлекчи болуп келген. Зоя Шогду удуртканы партбөлүк бо күш-ажылчы улуг эвес коллективтиң ёзулуг дайынчызы С. К. Токаның ажыл, амыдыралынга турасказаткан булуну көрүштүг, утка-шынарлыг кылдыр дериг кылган.

Фермага механизацияны киргген саанчыларның күш-ажылын дыка чиңгеткен. Инекти саарда шаандакы ышкаш, эмиин хол-биле шөйбелеп олурбас, электри саалда-биле чорудар. Ынчангаш мурнундагызынга бодаарга сүт саалдазы дыка ковудээн. Бо юбилейлиг чылдың 9 айларында коллектив 388 тонна 520 кг сүт саар хүлээлгезин 411 тонна ажырган. Зоотехник Иван Вокиниң чугаалап турары-биле алырга, Нина Лапшина, Надежда Салчак, Светлана Лопсан болгаш өскедаа саанчылар ол-ла үеде инек бүрүзүнден-не 1689 килограммдан 1740 килограмм чедир сүттү саап, хүлээлгезин күүседир чоокшулай берген.

Коллективте Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Дөзүккай Карма ышкаш хоочуннар-биле кады хөй нуруузунда Сарыг-Сеп ортумак школазын дооскан аныяктар ажылдап турар. Ам ында комсомолчуларның саны 15 чедир өскен болгаш комсомолчу-аныяктарның бо фермазы республиканың аныяктар коллективтериниң арызынга социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа типлекчи болуп келген. Зоя Шогду удуртканы партбөлүк бо күш-ажылчы улуг эвес коллективтиң ёзулуг дайынчызы өзээ, бүтү ажыл-херектиң организакчызы болуп турар.

— Бистиң коллектививис улуг эвес-даа болза, бодунуң мурнунга салдынган кандыгдаа сорулганы шиитпирлөөр кылдыр ажыл-херектиң ынчаар тургузарын оралдажып турар бис. Бисте шуптузу — чаңгызы, чаңгызы— шуптузу дээш деп принцип-биле ажылдап турар. Ажыл, амыдыралывыстың чедиишкининиң үндезини ында — деп, Зоя Шогду чугаалап турар.

Ам фермаың коллективи кыштаглаашкынга белеткелди доозуп, кышкы байдалга ажылдаарыңче шилчип турар. Улуг Октябрьниң 60 чылынга уткуштур алган хүлээлгезин, онгу беш чылдың ийги чылының даалгаларын ажыр күүседир дээш бо хүннерде олар улам күжениишкиниг ажылдап турар.

— Бистер Мергенден дыка орай кежээ үнүп турувуста, күскү саалда чорудуп турган черге, фермаың суурушуң кырынга, Ильичиниң лампалары улам хереллендир чыып турар калган. Октябрьдан хереллденген Тыва черниң булун бүрүзүнде, бо Мергенниң шаандакы тос чадырлар турган черинде дет, чаагай ажыл, амыдыралдың чечектелип турарынга кижиниң сагыш-сеткили чоргаарланып, өөрүшкүзү улам хайнытып кээр болду.

С. ШОЙГУ,

ЧУРУКТА: фермаың саанчылары кежээки саалда үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ ОРДЕН БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА»

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

(«Төнчүзү. Эгези № 242 «Шында»).

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Надежда Тюлюшевна Бора-Тараа—Арыг-Бажы школазының техажылчыны.

Норжунмаа Дюлюшевна Ендан—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Мария Михайловна Карелина—Шагаан-Арыг хоорайда өгбүле ээзи.

Елизавета Ивановна Кенден—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Александра Ховалыговна Мачылай—Көк-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Сентябрь Даржаевна Мингит-оол—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Довгаковна Монгуш—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Монгушевна Нордуп-оол—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл-Эник Тюлюшевна Ондар—Хайыракан суурда өгбүле ээзи.

Валентина Тюлюшевна Сарыг-оол — Шагаан-Арыгның № 1 ортумак школазының техажылчыны.

Кускалмаа Тюлюшевна Шивидек—Хайыракан суурда өгбүле ээзи.

Алдын-кыс Алексеевна Шыгжа—«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергезибиле

Өнер Сагааановна Аван — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергезибиле

Ягаан Меңмереевна Бадарчы—«Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Дозумаа Иргитовна Данмаа—«Чаа орук» совхозтуң ажылчыны.

Допор Дашевна Санчий — коммунал ажыл-агый килдизиниң ажылчыны.

Далаа Анчаевна Кулугуна—«Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергезибиле

Суван Томуровна Кулдун—чурттакчы чонуун амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергезибиле

Лариса Сенгиевна Бавуу—«Нарын» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергезибиле

Чутур Ондаровна Оюн—республиканың хереглекчилер эвилелиниң ажылчыны.

Долунмай Сереповна Сарыглар—пиво заводунуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергезибиле

Раиса Ховалыговна Байыр-оол—өг-бүле ээзи.

Кызыл-кыс Майыновна Сарыглар—өг-бүле ээзи.

Валентина Григорьевна Чакстина — «Востоксибгипроводхоз» ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МӨНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1977 чылдың сентябрь 30.

делегей болуушкуннар

тайылбырлал бо хүннерде

ЧҮС ЧЫЛДЫҢ ЭҢ ШЫЛГАРАҢГАЙ БОЛУУШКУНУ

ДЕЛИ. (СЭТА). Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болза бистиң үс чылывыстың эң шылгаракгай болуушкуну болур деп, Индияның Коммунистиг партиязының национал чөвүлелиниң сессиязында айыткан. 1917 чылда баштайгы социалистиг күрүнеңиң тургустуганы плапетаның овур-хевирин өскертиккен деп, резолюцияда демдеглээн. Өлүм чок В. И. Ленинниң болгаш Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чедип алган күш-ажылчы улустуң ол типилелгези дарзалга база мөлчүгделге удур бүтү чурттарда демисежин турар үс-үс миллион ажылчыннарга болгаш тараачыннарга чаа ынанышкыны, боттарының күштеринге бүзүрелдиг чорукту болдурган. Колониалдыг чурттарның улустарын национал-хосталгалыг демиселди күштелдирериниче ол сорук киргген. Совет Эвилелиниң олар күчүлүг болгаш ынаныштыг эвилелчини тыскан.

Делегейниң ийги дайынының чылдарында фашизмни типлээринге шиитпирлиг рольду ССРЭ ойнаан болгаш бүтү кижи төрелгетенни пацисчи кулданышкынның айыылыдан хостаан. Фашизмни чылча шапканы национал-хосталгалыг шимчэшкинни дүргедткен. Ол типилелге амгы делегейде шиитпирлиг рольду ойнаан турар делегейниң социалистиг системазының тургустунарынга чедирген деп, резолюцияда ооп ынай айыткан.

СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң Тайбың программазын чедиишкиннерниң амыдыралының, эртембилиниң деңнелиниң бедээни деп чүвени эргелекчи-даа, кежээки саалданы чорудуп турган черге саанчылар боттарыдаа биске чугаалап турдулар. Оларның бажыңнарының иштиамгы үеник дериг-херекселдери-биле дериттинген, телевизорларлыг, радиолуг, соодукчуларлыг, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга хоорай чурттакчыларындан шоолуг-ла дудак чок.

— Акша-шалык-даа арбын, чайты үеде саанчылар, кадарчылар 200 рубльден эвээш шалык албас—деп, эргелекчи чугаалап турду.

Ферма ажылдакчыларының уругларын Сарыг-Сеп школазынче хүнүк-не тускай автобус-биле чедирип турар. Чамдык саанчылар, механизаторлар ажылдавышаан тура-ла, ортумак эртемни чедип ап турарлар. Эрткен өөредилге чылында Сарыг-Септиң кежээки школазының бо фермада консультация пунктузунга өөренип турган 3 кижи ортумак школаны дооскан. 12 кижи сес классты дооскан. Фермада комсомол организациязының секретары Надежда Салчак Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң зоотехния салбырын бо өөредилге чылында бот-өөредилге-биле доозар.

Кежээлерде фермаың ажыл-ишчилери боттарының клувунга солун кинолар көрүп, тематиктиг кежээлерге идепкейлиг киржип турар. Чоокта чаа тыва улустуң аас чогаалынга турасказаткан кежээни солун, утка-шынарлыг кылдыр эрттирген. 10 хире кижи составтыг бот-тывыңгыр уран чүүлдүн бөлгүмү доктаамал ажылдап келген, ам олар көрүлдеге белеткениш турар. Клуб эргелекчизи Мария Дыртый-оол, киномеханик Вера Кенден олар клубтуң иштинде стендилерни, булуннарны тергиин чараш кылдыр дериг шимеп алган. Ылаңгыя боттарының чаңгыс чер-чурттажы, партияның болгаш күрүнеңиң көскү ажылдакчызы, ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Күрүне шаннаалдарының, лауреады, улустуң чогаалчызы С. К. Токаның ажыл, амыдыралынга турасказаткан булуну көрүштүг, утка-шынарлыг кылдыр дериг кылган.

Фермага механизацияны киргген саанчыларның күш-ажылын дыка чиңгеткен. Инекти саарда шаандакы ышкаш, эмиин хол-биле шөйбелеп олурбас, электри саалда-биле чорудар. Ынчангаш мурнундагызынга бодаарга сүт саалдазы дыка ковудээн. Бо юбилейлиг чылдың 9 айларында коллектив 388 тонна 520 кг сүт саар хүлээлгезин 411 тонна ажырган. Зоотехник Иван Вокиниң чугаалап турары-биле алырга, Нина Лапшина, Надежда Салчак, Светлана Лопсан болгаш өскедаа саанчылар ол-ла үеде инек бүрүзүнден-не 1689 килограммдан 1740 килограмм чедир сүттү саап, хүлээлгезин күүседир чоокшулай берген.

Коллективте Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Дөзүккай Карма ышкаш хоочуннар-биле кады хөй нуруузунда Сарыг-Сеп ортумак школазын дооскан аныяктар ажылдап турар. Ам ында комсомолчуларның саны 15 чедир өскен болгаш комсомолчу-аныяктарның бо фермазы республиканың аныяктар коллективтериниң арызынга социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа типлекчи болуп келген. Зоя Шогду удуртканы партбөлүк бо күш-ажылчы улуг эвес коллективтиң ёзулуг дайынчызы өзээ, бүтү ажыл-херектиң организакчызы болуп турар.

— Бистиң коллектививис улуг эвес-даа болза, бодунуң мурнунга салдынган кандыгдаа сорулганы шиитпирлөөр кылдыр ажыл-херектиң ынчаар тургузарын оралдажып турар бис. Бисте шуптузу — чаңгызы, чаңгызы— шуптузу дээш деп принцип-биле ажылдап турар. Ажыл, амыдыралывыстың чедиишкининиң үндезини ында — деп, Зоя Шогду чугаалап турар.

Ам фермаың коллективи кыштаглаашкынга белеткелди доозуп, кышкы байдалга ажылдаарыңче шилчип турар. Улуг Октябрьниң 60 чылынга уткуштур алган хүлээлгезин, онгу беш чылдың ийги чылының даалгаларын ажыр күүседир дээш бо хүннерде олар улам күжениишкиниг ажылдап турар.

— Бистер Мергенден дыка орай кежээ үнүп турувуста, күскү саалда чорудуп турган черге, фермаың суурушуң кырынга, Ильичиниң лампалары улам хереллендир чыып турар калган. Октябрьдан хереллденген Тыва черниң булун бүрүзүнде, бо Мергенниң шаандакы тос чадырлар турган черинде дет, чаагай ажыл, амыдыралдың чечектелип турарынга кижиниң сагыш-сеткили чоргаарланып, өөрүшкүзү улам хайнытып кээр болду.

С. ШОЙГУ,

ЧУРУКТА: фермаың саанчылары кежээки саалда үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Улуг Октябрьның 60 чылынга уткуштур

ПОЛИТИКТИГ ПЛАКАТ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

● **ПРАГА.** Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга турасказаткан политиктиг плакаттың делегей делгелгези ында ажыттынган. Ында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның плакат мастерлериниң 200 ажыг ажылдарын киргген. Ол ажылдар социалистиг чурттарда политиктиг плакат уран чүүлүнүң дүрген хөгжүлдезинин дугайын, социалистиг иниитилелди тургузар дээш ажылчын ангының, бүтү ажылчы чонварның демиселинге агитацияның база пропаганданың ол дээштиг чепсээниң чугула ролюнуң дугайын херечилээн.

Октябрь революциязының соонда баштайгы чылларда парлап үндүрген агитацияның совет плакаттары көрүкчүлерниң үлүг сонуургалын болдурган.

ИНДИЙ-СОВЕТ НАЙЫРАЛДЫҢ ФЕСТИВАЛЫ

● **ДЕЛИ.** Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга турасказаткан индий-совет найыралдың фестивалы Керала дээр мурнуу индий штатта эгелээн. Ол фестиваль үш ай дургузунда уламчылаар.

Тривандрамга фестивальды ажыдарының байырлалдыг өзээлалынга чүве чугаалааш, штаттың кол министри А. К. Антони мынча дээн: Совет Эвилелиниң дуржулгазы болгаш ооң бистиң чуртувуска көргүзүп келген болгаш көргүзүп турар дузаламчызы Индияга улуг ужур-дузалыг болган дээрзин төөгү кезээ-мөңгеде бадыткаан.

СОВЕТ ФИЛЬМНЕРНИҢ ФЕСТИВАЛЫ

● **КАБУЛ.** Улуг Октябрьның 60 чылынга турасказаткан совет фильмнерниң фестивалы афган найысылалдың эң улуг кинотеатрларының биреэзи болур «Кабул нандари» деп кинотеатрда ажыттынган.

Афган-совет культура харылзаалары ийи чурттуң улустарының чаагай чоруунга үре-түннелдиг хөгжүп турар деп, фестивальды ажыдып тура, «Афганфильм» дээр национал киностудиның директору А. Джалали чугаалаан. Совет фильмнерниң фестивалы совет иниитилелдің амыдыралы-биле афган улустуң чоок танышып алырынга арганы бөөр дээрзинге бүзүрелди ол илереткен.

Кинотеатрның фойезинде чаа совет Конституция дугайын болгаш Совет эрге-чагырганың 60 чылының дургузунда ССРЭ-ниң чедиишкиннериниң дугайын чугаалап турар фото-делгелгени база тургускан.

(СЭТА).

ПОЛИТКҮҮСКОМНУҢ ХУРАЛЫ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Ааа РКП ТК-ның Политкүүскомунуң хуралы болуп эрткен. Ол хуралга 1976—1980 чылдарда Румынияның экономиктиг хөгжүлдезинин немелде программазын чугаалажып көрген. Беш чылдың баштайгы ийи чылының дургузунда ажылчы чоннарның чедиишкиннериниң түннелинде өзе берген экономиктиг курлавырларны, бүдүрүлгенин болгаш капитал тудугунуң талазы-биле материалдыг богаралдарны кызырарын чедип алганын барымдаалап тургаш, ол программаны ажылдап кылган. Ол программа ёзугаар 100—130 млрд. лейге үлетпүрвүн немелде продукциязын алыры, кодээ ажыл-агый талазы-биле планыг онаалдаларны ажыр күүседири көрдүнген.

Политкүүском 1981—1985 чылдарда Румынияның социал-экономиктиг хөгжүлдезинин беш чыл планының ниити угланышкыннарын чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп көрген. Келир беш чылда толевилеттинген бедик көргүзүглерни чедип алыры Румынияга экономика талазы-биле сайзырактай күрүнелерниң деңнелинге чедир арганы бөөр деп демдеглээн.

1981—1985 чылдарда беш чыл планының ниити угланышкыннарын ТК-ның пленумунга, ам болур деп турар партияның национал конференциязынга чугаалажып көөрү-биле киирерин, а ооң соонда директивалар кылдыр РКП-ниң эвилелиниң XII съездизинге киирер деп, Политкүүском доктааткан.

Өөредилге чылының эгелээни-биле тургустунуп келген сагыш човаашкыннар болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар дугайын итали солуннар улуг дувурээзин-биле бижээн. Италияда өөредилге системазының кризиси шагда-ла эң чидиг национал айтырыгларның бирээзи болу берген. Хөй миллион студентилерниң болгаш школачыларның өөренип турар программалары амгы үениң негелделеринге дүүшкек эвес. Школаларда көргүзүг пособиелери чедишпес, эртемиер аайы-биле кабинеттер, лабораториялар чок. Башкылар болгаш школа бажыңнары чедишпестээн. Эң ылаңгыя улуг хоорайларда школалар девискээринде ногаан үнүш мырыкай чок. Ойнаарынга болгаш спортка өөренирингe шолчүгештер чок. Ол шиитпирлеттинмээн айтырыгже хөй-ниитиниң кичээнгейин хаара тудар сорулга-биле Римниң кыдыында бир кварталда аскан плакаттар ол дугайын херечилээн (чуруктa).

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ленинизмниң улуг өөредии

ХАНОЙ. (СЭТА). «Шы Тхат» («Шын») деп ном үндүрер чер Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдуруп «Ленинизм болгаш ленинизм дугайында» деп номну пэрлап үндүрген. Ында Вьетнамның баштайгы президентиэи Хо Ши Минниң 1924 чылдан 1969 чылга чедир чүүлдери болгаш чугаалары кирген.

Хо Ши Минниң чогаалдарында ленинизм болза дарлаткан массаларның дайынчы чепсээ болу берген революстуг өөредиг болур деп бодал кол утка болган. Ленинизм кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа чаданы—социализмниң болгаш коммунизмниң үезин ажыткан деп онзалап демдеглээн. Дарлаткан улустарның хосталгазының херээнге, Вьетнамның революсчуларынга болгаш улузунга ленинизм түгле компас эвес, социализмниң болгаш коммунизмниң долу типилелгезинге орукту чыдыып турар хүн болур деп, Хо Ши Минниң ажылдарында демдеглээн.

Ол чыындыда кирген чамдык ажылдарда В. И. Ленинниң болгаш большевиктер партиязының удуртканы Россияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының төөгүлүг ужур-дузазын онзалап айыткан болгаш Вьетнамның улузунуң Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш совет улуска өөрүп четтириишкинин илереткен.

КОМИССИЯНЫҢ ШИИТПИРИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк конгресстиң даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязы стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында айтырыг талазы-биле администрацияның туружунга хамаарышкан резолюцияны чүүлдүт деп көрген. Ооң утказы үүл дээрге стратегтиг шазы халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглерни дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында түр дугуржулганың чүүлдерин сагыыр деп АКШ-тың чазааны берген хүлээлгезин деткээн болур.

Чоокта чаа Вашингтонга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың президентизи Дж. Картер болгаш күрүне секретары С. Вэнс-биле чугаалажышкынын а р ы н ы ң түннелинде амгы үеде туруп турар байдалды хевээр арттырар дээш болгаш чаа дугуржулга дугайында чугаалажышкыннар доозулбаанда бо чылдың октябрь 3-те хуусаазы төнген түр дугуржулганың чүүлдериниге таарышпас кандыг-даа хөделиишкиннерни чорутпазының дугайында кады чүткүп турарын ийи талаын илереткени билдингир болгай.

Ынчанмыже комиссияга чугаалажып турар үеде резолюцияга элээн каш чазалгаларны киргген. Чижээ, оларның биреэзинде АКШ-та бар чепсектерни азы конгресстиг чүүлдүт деп көргени чепсектин кандыг-бир системаазы тургузарын резолюция кызыгаарлавас деп айыткан.

Резолюцияны сенатка чугаалажып көөрү-биле киирген.

Чугаалажыышкыннар чедиишкинниг болган

ЛОНДОН. (СЭТА). Совет Эвилелинге албанның ынчоруунуң соонда Лондонче ээп келгеш Великобританияның даштыкы херектер база дем каттыштырылга херектериниң талазы-биле министри Д. Оуэн совет удуртукчулар-биле чугаалажыышкыннарның түннелдеринге сеткил ханышкынын илереткен. «Чугаалажыышкыннар кончуг чедиишкиниг болган деп санаар мен. Совет удуртукчулар-биле бис делегейниң хөй саныг айтырыгларын база чүнүн-даа мурнунда чепсекти дүжүрериниң болгаш чавырлыышкынын айтырыгларын чугаалажып көрген бис. СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле ужуражыышкын болгаш беседа меңээ онза солун болган. Ол ужуражыышкын ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле чугаалажыышкыннар-биле бир дөмей англи-совет харылзаалар-ның улам ыңай экижиирингe улуг ынанышкыныг тургускан. Л. И. Брежнев болза улуг күрүненин удуртукчузу болур болгаш ооң-биле ужуражыышкын Совет Эвилелиниң Великобритания-биле үре-түннелдиг харылзааларны хөгжүдерингe беленин көргүскен»—деп, СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга ол медеглээн.

«Делегейниң чамдык айтырыгларын үнелеп көөрүнге ылгал турзажок, совет удуртулга болгаш Л. И. Брежнев боду чавырлыышкынче болгаш тайбынче ёзулуг чүткүп, тайбынны улам-на быжыг болгаш айыыл чок кылдыр көөрүн күзеп турар дээрзинге бүзүрээн мен»—деп, англи министр уламчылаан.

Делегей тайбынын быжыглаарынга совет-америк харылзаалар бирги чергениң ужур-дузалыг болур болгаш сөөлгү үеде ол харылзааларның экижээнинге сеткил ханышкынын министр илереткен. «Чоокку Чөөнчүк талазы-биле Совет Эвилели болгаш Каттышкан Штаттарның кады медеглел кылганының фактызынга байыр чедирер мен. Шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа арткан, ынчалза-даа Совет Эвилели ол районга айтырыгны шиитпирлээринге шыңгыызы-биле сонуургалдыг дээрзинге бүзүрээр мен»—деп, ол медеглээн.

Амгы үеде совет болгаш америк удуртулгада делегей байдалын экижиринге эки арганар бар. Ол чорукка чогуур салыышкынны Англия база киирип болур деп, түннелинде Д. Оуэн демдеглээн.

Ажылдаары — хүлээлгевис

Бистиң соахозта 14 агитквартира бар. Бо чылдың эгезинден бээр агитквартиралар 140 хуралдарны янзы-бүрү темаларга эрттирген. Культура бажыңынга күш-ажылдың мурнакчылары-биле дөрт ужуражылга кежээлери болган. Бистиң черге эң баштай тургустунган «Большевик» колхозтуң даргазы чораан Идам-Сүрүк Саяның чугаазын ол кежээлерниң бирээзинге чыылганнар кончуг сонуургаан. Ол-ла ажыл-агыйның баштайгы трактористи Сыргымай Кара-Сал, малчыннар Ендан-Самбуу Донган, Бичиитей Саая олэр-биле ужуражылга кежээлери бадык деңнелге эрткен.

Байырлалдар хүннеринге турасказаткан кежээлерни, уруглар камгалалының хүнүн, дыштаныр хүннерде Культура бажыңынга янзы-бүрү темаларга кежээлерни совхозта херээженнер чөвүлелиниң организастап эрттирери чаңчыл болган. Август айда «Бойдустуң белээ» деп темага делгелге чоннуң кичээнгейин хаара туткан. Аңаа ногаадан, катчимистен, мөвгүден кылган аъш-чемни чечектер каастаан столдарда делгей салганы, белетиээн чемниң шынары эки деп санаткан. Тиилекчи агитквартиралар тус-туста шаңналдарны алгылаан. Ол ышкаш херээженнериң хол-биле аргаан, даараан чүүлдеринге «Уран холдар» деп делгелгени база эки деп демдеглээн.

Февральда эрткен адалар кежээзин кежээниң киржикчилери болгаш чыылган чон ам-даа мактап чугаалажып турар. Аңаа школаның бирги классчыларындан эгелээш үстүкү класс өреникчилери адазының дугайында боттарының чогаадыгларын номчааны кончуг солун болган. Авалар кежээзин база аңгы эрттирген.

Чаз чылга уткуштур агитквартиралар хана-солун делгелгезин организастаан. Агитквартиларда уран холдуң, аъш-чем белеткээриниң, орус дылдың бөлүмнери доктаамал ажылдап турар. Ылаңгыя аъш-чем белеткелиниң бөлүмүн пенсионер Хувар Сереновна Ондарның билдилиг удуртуп турарының ачызында дыка хөй херээженнер янзы-бүрү аъш-чемни кылып, хлеб быжырарынга өөренип ап турар.

Агитквартиралар аразында уран чүүл бөлүмү ол черни эзлеп, хуралдар, кежээлер болган черге концерт болбайын барбас.

Доктаамал ажыл чок, уруг-дарыының өөредилгекижизидилгезинге кошкан кичээнгей салып турар, арага-дарыкс сундугар ийи-чаңгыс ада-иелерни агитквартиралар хуралдарынга сайгарып, бергелерин учётка ап, үргүлчүүнүң хайгааралынга оларны тудуп келгениниң түңнелинде ындыгларның саны дыка кызырылган.

Совхозтуң ажыл-агыйын улам сайзыраңгайжыдарынга ол рольду ойнап, суур чаагайжыдылгазынга, малга быжыг чем-суур белеткелинге, дүжүт ажаалдазынга, мал ооллаашыныының үезинде, кышка белеткел ажылдарынга ол күш болуп, херээженнериң киришпейн турар ажылы чок.

«Хемчик» совхозтуң дирекциязы, парткому ында херээженнер чөвүлелиниң ажылын эки деп санап турар.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Конституциязын хүлээп алганына хей-аът кирип, Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш шудургу ажылдаары бистиң хүлээлгевис.

У. МОНГУШ.

«Хемчик» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

БИР ДЕМНИГ АЖЫЛДААШ

Улус депутаттарының Шекпээр көдээ Совединиң күүскому (даргазы Ө. О. Куулар) ажылчы чоннуң культурлуг амыдыралының деннелин бедидериниң, суур чаагайжыдылгазының херээнче соолгу үеде улуг кичээнгейни салып турар. Бо айтырыгны көдээ Советтиң сессиязынга, күүском хуралынга, чугаалашкаш, Улуг Октябрьның 60 чылынга төлептиг ужуражыры-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Чаагайжыдылганы харылаар доктаамал комиссия (даргазы С. Даржаа) хүлээлгелерни күүседир тодаргай ажылдарны чоруткан.

Көдээ Советтиң күүскомунуң, доктаамал комиссиянының, депутаттарның болгаш активтериниң бир демниг ажылының түңнелинде чамдык ажылдар кылдынган. Суурнуң чуртталга бажыннарының, албан организация черлериниң иштин, даштын чугайлап, херимнерни септеп чаарткан. Кудумчуларга 300 погон метр херимни септээн, 150 погон метр чаа херимни кылган. Биче-Тей суурнуң кудумчуларында 940 дөс ыяштарны олурткан. Ол ышкаш суурнуң шупту бажыннарын дугаарлаан. «Сайзырал» кудумчузунда «Хала» агитквартиразы чаагайжыдылга айтырыынче кол кичээнгейни салып келгениниң 380 дөс ыяшты олурткан. Ол агитквартираның даргазы Уваара Монгуш чон ортузунга организакчы ажылды багай эвес ворудуп турарындан бо ажыктыг ажыл кылдынган.

Суурда херээженнер чөвүлели (даргазы Д. Б. Күжүгет) өреге бүрүзү ногаалар, картофель, чечектер тарып алган турарын чедип алыр дээш хемчеглерни алган. Суурда 400 ажыг өреге бар, оларның хөй нуруузу бо ажылга идепкейлиг киришкен. Кылдынган ажылдың түңнелин үндүрүп, мурнакчыларны шаннап-мактаар сорулга-биле чечектер, ногаалар делгелгезин организастаан. Суурда он ийи агитквартираның ону аңаа идепкейлиг киришкен. Маңаа «Херел» агитквартира (даргазы көдээ Советтиң депутаты Ч. Дембирел) бирги черни алган. Коллективтерден уруглар ясли-садының делгелгези көрүштүг болган.

Малчыннарның культурлуг амыдыралының деннелин улам бедидер сорулганы салгаш, «Эң эки культурлуг өг-бүле» деп чарыштыны көдээ Совет херээженнер чөвүлели-биле кады организастаан. Оон негелделерин күүседир дээш соолгу үеде 15 малчын өреге өглериниң иштин чаартып, дерип алган. Чарыштың соолгу түңнелинде хойжу Оржак Серемаа бирги черни алган, аңаа шилчиир вымпелди тывыскан.

Чаа бажыннарны тудар, эрги бажыннарны септээр болгаш өске-даа планныг онаалдаларны күүседиринче көдээ Советтиң күүскому доктаамал кичээнгейни салып турар. Советтиң девискээринде 12 аал иштин чурттаар бажыннарны ажыглалда киирген, 3 чаа кудукту каскан, он хире кудукту септээн болгаш өске-даа ажылдарны кылган.

Биче-Тей суурнуң чурттакчыларының амыдыралының деннели чыл келген тудум-на бедип орар. Ында 140 бажың телевизорлуг, 180 ажыг бажың газтыг. Чүгле бо безин көдээнин ажыл-ишчилериниң амыдыралының эки-ээнин хереченлеп турар.

Районнуң көдээ Советтер аразынга чаагайжыдылга талазы-биле социалистиг чарыжынга бирги чартык чылда Шекпээр көдээ Совети типлекчи болуп үнгеш, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Улуг Октябрьның 60 чылының байырлалынга чедир санныг хонукгар арткан. Аңаа ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш шекпээржилер бо хүннерде кызымак ажылдап турарлар. Ылаңгыя суур чаагайжыдылгазын экижидеринче кичээнгейни салган.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Биче-Тей суурда чаа бажыңнар.

Э. ЫНААЖЫКТЫҢ фотозу.

Чоокта чаа Моол Арат Республиканың Завхан аймаанның бот-тывынгыр артистери бистиң республикага аалдап чораннар. Оларның бараалгаткан танцыларын Тываның ажыл-ишчилери сонуургап көргеннер.

ЧУРУКТА: ыры болгаш танцы ансамбли «Лириктиг Сартул» деп танцыны ырлашпышаан күүседип тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

«ШЫН» СОЛУННУ ЧАГЫДЫП АЛЫҢАР.

Чагылганың чылда өртээ — 6 рубль.

Чартык чылда — 3 рубль.

БИБЛИОТЕКАЛАРНЫҢ ТӨПЧҮТКЕН СИСТЕМАЗЫ

Таңдының район библиотеказының бааззынга күрүкеняд массалыг төпчүткен библиотекаларының мурнакчы дуржулгазын өөренир талазы-биле үш хүнүн кичээли болуп эрткен.

Мурнакчы дуржулганың ол школазының кол сорулгазы — библиотекэрлар болгаш культура органнарының ажылдакчыларын төпчүдеринге методиказынга болгаш мурнакчы дуржулганы практика кырынга ажыглаарынга база ону нептередиринге өөредири болур.

Библиотекаларның төпчүткен системазының ажык-дузазын шиигедип алырга культура ажылдакчызынга улуг ужурдузалыг.

Таңдының библиотеказының төпчүткен системазы мурнакчы дуржулганы нептередиптинаан, хуралдар эрттиреринге, ажылдакчыларның янзы-бүрү белүктери-биле практиктиг ажыл чоруларынга чугула база болуп турар. Ол базаның ажылын Таңдының төп библиотека системазының директору Б. Ф. Романенко болгаш республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының эртем-методиктиг килдизиниң эргелекчизи киришкеннер.

Кичээлге келгеч дыннакчылар «Библиотеканың төпчүткен системазының эргелеп башкарары», «Төпчүдеринге библиотекаларны белеткээри» болгаш өске-даа лекцияларны дыннааннар.

С. ШИМИТ,
республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының эртем-методиктиг килдизиниң эргелекчизи.

ЭЛ КЫРЫНГА...

● Виктор Владимирович Ногаевтиң башкарганы «Турист» автобузу Тбилисиден Орджоникидзеже кежээликтей чоруп орган. Эр черге хенертен эзирик чоллаачылыг «Жигули» автобуска кээп чылча үскеп.

Ногаевтиң буду балыгланы берген. Рульга хөрөөн база аарыгдыр үстүрүп алган. Чиик машинаның үскениниден автобус оруктан үнгеш, кадыр эл кырынга карданынга ызырынган, астына берген.

Автобус иштинде холлээшкин үне берген. Улус алгырышкан, уруглар ыглашкан... Хенертен улус шуутту мурнуу эжикче дап бергеш, автобусту чая басса — автобус алден чуглуп болур.

— Шуптунар автобустун соонче бөрүнар! — деп, Ногаев чугаалааш, балыгларының аарыгын-даа тоовайн, таваар үн-биле далаш айтыышкынар берип эгелээн: «Эр улус автобустуң соңгу соңгазын буза каккаш, пассажирлеринин үнериге дузалашсын. Баштай бичии кижилер болгаш хөрөөженнер үнзүн...»

Эң соолгу пассажир үне берген соонда, автобус алден чуглуп баткан — мотор чая база берген.

Ховар таварылгалар

Н. Ногаев ам кадык, бодунун № 1440 автоколонназында ажылдай берген деп «Социалистиг Осетия» солун дыннаткан.

КАРА КИШТЕР

● Кылымал арга-биле өстүрген кара киштер уксаазының толээзи Лейпциг ярмарказының улуг алдын медалын чаалап алган.

Чер-делегейде кара киштер эвээш — 15 мүңдан шоолуг-ла ковудевес. Сибирьниң, Алтайның, Тываның, Сахалинниң ажылчылары оларга таварышкылаар.

Кара киштиң тудуп алыры берге. А ону өстүрүп ажаары оон-даа берге. Ынчалза-даа эллэн каш мүн кара киштер Москва чоогунда Пушкино хоорайда чурттан турар. Ол совхозунуң фермаларында киш бүрүзү тус клеткалыг.

ХАВАН ЧАВЫДАКТАПКАН

● Иваново областында «Звезда» деп район солуну «Россия» колхозка болган таварылга дугайында бижээн. Виталий Тетеев сарааттап каап саван чапынга чортуп келгеш, хенертен чер хаваны көрүп каан. Удумзурап чыткан хаван тура халаан.

Оон ынай чүү болганын Виталий орта-ла билбейн баргап. Чүү-даа болза, оон кыпсынчыг алгызын дыпнааш, макнажын чедип келген саанчылар Тетеевтиң... хаван чавыдактапкан шаан турганын көрүп каап-тырлар.

Ниити күш-биле аңны доктаадын, мунукчузун дүжүрүп алганнар. А хаванны суур артында арыгже салып чорудупкан.

МӨӨГҮ ДЕП ЧҮВЕ ОЛ БООР!

● Кисловодск чурттуг А. Мокрошуло мөөгүлөөринге ынак. Кавказтың Минералдыг Суглырынга мындаа эрткен чаустар соонда мөөгүнүн үнгени кедергей.

Мөөгүчүнүн чоокта тын алган олчазын магадаваан кижи чок болган. Дензинге ону салыштарга, аңаа турган улус мырыдай алгыржыкан. Ак мөөгүнүн дензиназ 7 килограмм 450 грамм болган-дыр.

Айтырыңар, харылап берээл

Гипертония, ол канчап тыптырыл?

Овур районнуң Торгалыг суурда чурттап турар А. Шаннаан, Таңды районнуң Хову-Аксы суурунуң чурттакчылары К. Оюн, С. Оржак, С. Сарыглар, Ч. Ондар болгаш өскелердаа хан базыышкыны улгадыр аарыг канчап тыптырыл, ону эмнеп каастын болур бе дээрзин тайылбырлай бээрин дилээн чагааны «Шын» солунче чоруткан.

Хоорай поликлиниказында участок эмчизи Е. Д. Куулар-ның тайылбырын моон адаанда парладывыс.

Гипертония дээрге, артерияда хан базыышкынының улгатканы-биле тыптыр аарыг. Чүректиң солагай талазының хан ылган үндүрери күштүг болгаш ковудээн тудум артерияда хавның базыышкыны улгадыр. Хөлүн эрттир улуг күш үндүрүп күш-ажыл, холчок боданып, утаан ажылы кылганда азы ажыныр хорадаарга кидык-даа кижиниң ханының базыышкыны түр үеде (каш-ла минутада) улгады бээр. А хан базыышкыныны улгатканының үр үеде, харындаа чыл-чылы-биле читпеди бүүрүктерде болгаш баш мээзинде дегдиринишкин дээш оон-даа өске кандыг-ла бир аарыг бөрүнүн херечиэ болур.

Эртем медицинаазында хан базыышкыны улгадыр аарыгны гипертония деп адаар. Гипертония делгерелгей аарыгларының бирээзи. Ол аарыгдан 40 хардан ынай пазылыг улус хөй аарыг турар. Ховар таварылгада 20—25 хардыг аныяк улус база аарый берип болур. Бо аарыгдан эр кижилерге бодаарга хөрөөженнер эң хөй аарып турар.

Аарыг чоорту эгелээр. Эвээш таварылгада хенертен кижиниң бергедериг, харындаа чамдыкта билинместей-даа бээр кижилер таварышкылаар. Оон чылдагааны — ой-ойлеп эмчите шинчидип ап турбааны, бодунуң кадыкшылы дээш кижиниң чөөнгей салбайн келгени болур.

Баштайгы дөреде баш аарыыр, үрек согуушкуну күштелир, чушкуу шылаар. Ынчан хан базыышкыны хынаар аппаратка ханның базыышкынының көргүзүү 150/90, 160/95, 170/100 мм чеде бээр. Хан базыышкыны бо хире улгаткан турда, ону аңаа апаргыже белени-биле эмнеп каастын болур. Чамдык кижилериниң ханының базыышкыны бо хире турда, чүзү-даа аарбас. Ынчангаш азыр билдиртпейн чораан, хенертен бергедедип кээп болур. Гипертонияның бо чадазын неврогенниг азы функционалдыг деп адаар. Аарыг кижи ону тоовайн эмнеттес, эмчиге барбас болза, ол кедерээр. Ынчан аарыгның үстүнде көргенивес баштайгы демдектеринге немештир баш дескиир, хол, бут салаалары «удуур», башче хан тырылганындан каракка янзы-бүрү оюнут үскүп турар быйыргын точкалар көстүр, уйгу баксыраар, шаг төнер. Оон гипертониянын ийги склеротиктиг чадазы эгелээр. Ол чыл-чылы-биле үргүлчүлээр. Аарыгның бо чадазында аарыг кижи ажылдаар шинээн чидирбес, шимченгир хевээр-даа болза, чемнеринин болгаш күш-ажылды ой-чижээн, чурумун үрээнде, ук аарыг улам нарыыдаар болгаш аарыгын соолгу — үшкү чадазынче шилчиир. Үшкү чада эң берге: баш аарыы, дескиириде эрткеш, баш иштп түүлээр, карактын коорү баксыраар, башче хан чүгүрүп болур. Оон түңнелинде кижиниң магабодунуң оң, солагай чартыы билинместеп, кижи эжыы кылыр шинээн шуут чидирер. Харыы-даа ол аарыг кижиниң амы-тынынга айыылдыг.

Аарыгны баш удур болдурбас дээ ажыл, амыдыралдың ниити байдалын эки-ээн: күш-ажылды, дыштанылганы бүдүн ажыл хүнүнүн дургузунда, дыштаныр хүннерде болгаш шолээлээн үеинде дараалаштыр чорудары ажыктыг. Ол ышкаш чемнеринин чурумчуткаш, ону шыңгыы сагыыр, составында холестерин хөй чемнерни, ылаңгыя мал эъдинин чаандан алган үс-биле кылган чемнерни эвээшти ажыглаар. Нерви системазылыг, үрек ажылын эки-ээн-биле күш культура, спортка хандыкшыыры чугула.

Гипертониянын кайы-даа чадазында аарыгны эмчинин сүмезин ёзуугаар үр үеде эмнедир. Аарыг кедеревээнде, бирги, ийги чадага турда, оон когун үзе эмнеп болур.

38—40 хар пазылыг херээжен кижиниң ойүнде ханының базыышкыны 130, 140 болур ужурлуг.

Кадының камгалаң, аарыгны кедеретпес дээ, кандыг-даа аарыгның баштайгы демдектерин костүп кээрге-ле, эмчиге баар, сүмени алыр, эмнедир херек.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—Ленинградтан дамчыдылга.
11.00—«Ада-нелер, силерге».
11.30—Музыкалыг программа. «Эртенги почта».
12.00—«Архитектура». «Аэропорт — хоорайның агаар хаалгазы».
12.30—«Ыры-77».
13.00—«Москвичка». Телеклуб.
14.05—«Тоолдун аалчызы». Хөй сериялыг телемультфильм. «Эртинеллиг хоорайның ыбичизи». 4, 5, 6, 7-ги сериялар.
15.25—«Кадыкшылга» программазының төгерик столу. «Алкоголизмнин чамдык айтырыглары». В. В. Белянчикова дамчыдылганы башкарар.
16.25—16.30—Чапсар.
16.35—«Оюнуктеринин арынгары». ССРЭ-ниң улустун артизи С. В. Образцов дамчыдылгада киржип турар.
17.15—«Правда» солунунуң политиктиг хайгааракчызы Ю. А. Жуковтуң делегей айтырыгларынга беседазы.
18.00—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак». В. И. Ленин аттыг Төп стадионунуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — «Спортлото» тиражы болгаш медээлер.
20.15—«Хоорайлар болгаш кижилер» деп бөлүктен «Оиск» деп документалдыг фильмниң баштайгы коргузүү.
20.50—«Кинопанорама».
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—01.10—Спортчу программа: футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо» (Москва). Киевтен дамчыдылга. Уран гимнастикага делегей чемпионады. Швейцараядан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЦ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Ыглавайн коргуг, уруг» 10.00, 11.40, 13.20, 15.00, 17.05, 18.45, 20.30 шактарда.
«ПИОНЕР»: Киночыынды № 33 9.15, «Аныяк Робин Гуд» 10.40, 12.05, 15.50, 17.15, «Мөөгүчү кижи» 13.30, 18.40, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Дүн кужунуң эдериниге бүзүреве» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кызылдың башкы институдунуң белеткел салбыры 1977—78 өөредилге чылында дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап тур

Ажылчыннар, колхозчулар болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниңдеп халашкан, ортумак эртемниг кижилерни белеткел салбырынга хүлээп алыр.

Аңаа кирер ажылчыннар болгаш колхозчулар бир чылдан эвээш эвес үзүктелишкин чок ажыл стажтыг болур ужурлуг. Салбырга кичээлдер декабрь 1-де эгелээр, өөренирниң хуусаазы 7 ай. Белеткел салбыры Кызылдың башкы институдунуң физика-математика болгаш башкылаашкын факультеттериге кирер дыннакчыларны белеткээр. Башкылаашкын факультединге үүгле үндезин национальдың кижилерни алыр, а физика-математика факультединге — национал ылгалы барымдаалавас. Белеткел салбырында дыннакчылары айда 400 рубль хемчээлиг стипендияны алыр, херек болза ниити чуртталга чери-биле хаңдырар. Белеткел салбырын дооскан болгаш экзаменнерни чедишкиниг дужааган дыннакчыларны киреринин экзамени чокка 1 курсче шилчидер.

Билдириишкиннерни сентябрьдың 4-ден ноябрь 23-ке чедир дараазында адресче чорудар: 66700, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, белеткел салбыры. Тел. 2-20-36.

Аңаа капсырар үүлдер: ортумак эртемниг дугайында документ (боду), белеткел курузунче чоруткалының бижин, характеристика, 6 фото-чурук (3×4 см), медицина шынылгазы (№ 286), күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ; Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орадакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизинин 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизинин 2-37-13, культура килдизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизинин 2-21-47, үлетүүр килдизинин 2-22-64, чагаа килдизинин 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистеринин 2-20-60 корректорларының 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45, секретарваттың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чагыг № 243.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном салыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1) ТС—01296.